

ИЗАЗОВИ ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА НА ПОДРУЧЈУ ПРИЗНАВАЊА И МЕРЕЊА НЕМАТЕРИЈАЛНИХ СРЕДСТАВА

CHALLENGES OF FINANCIAL REPORTING IN THE FIELD OF RECOGNITION AND MEASUREMENT OF INTANGIBLE ASSETS

Марија Пантелић

Универзитет у Београду, Економски факултет, Београд, Србија
marija.pantelic@ekof.bg.ac.rs
ORCID: 0000-0002-7895-415X

Апстракт: У савременој економији, тржишне вредности најуспешнијих предузећа засноване су првенствено на вредности њихових нематеријалних средстава, која преузимају апсолутну доминацију у односу на материјалне облике имовине. Евидентан је драстични пораст учешћа нематеријалних средстава у тржишној вредности предузећа (преко 90%). У раду је фокус стављен на изазове финансијског извештавања на подручју признавања и мерења нематеријалних средстава као доминирајуће детерминанте креирања вредности и конкурентске предности предузећа. Поред анализе узрока разлика у рачуноводственом обухвату стечене и интерно генерисане нематеријалне имовине, у раду су приказане потенцијалне негативне импликације на извештавање које су последица постојања дискреционог права менаџмента у подручју вредновања стечених нематеријалних средстава, критички су анализирани захтеви нове међународне регулативе у вези мерења фер вредности нефинансијских средстава, као и елаборирана ограничења актуелног модела финансијског извештавања на подручју интерно генерисане нематеријалне имовине.

Кључне ријечи: Финансијско извештавање, нематеријална средства, признавање, мерење, фер вредност, обелодањивање

JEL класификација: M41

Abstract: In the modern economy, the market values of the most successful companies are based primarily on the value of their intangible assets, which assume absolute dominance over tangible assets. There has been a dramatic increase in the share of intangible assets in the market value of the company (over 90%). The research paper

focuses on the challenges of financial reporting in the field of recognition and measuring intangible assets as dominant determinants of value creation and competitive advantages of the company. In addition to analyzing the causes of differences in accounting treatment of purchased intangible assets and internally generated intangible assets, the paper outlined potential negative implications for reporting as a result of the existence of discretionary management rights in the field of measurement of purchased intangible assets, critically are analyzed the requirements of the new international regulation regarding measuring the fair value of non-financial assets, as well as elaborated limitations of the current model of financial reporting in the area of internally generated intangible assets.

Key Words: *Financial Reporting, Intangible assets, Recognition, Measurement, Fair value, Disclosure*

JEL classification: *M41*

1. УВОД

Информације садржане у финансијским извештајима су важне за оцену имовинског положаја, финансијске структуре и успешности пословања предузећа. Финансијски извештаји представљају неопходну информациону основу инвеститорима и осталим стејхолдерима за доношење економских одлука.

Реализација главног циља финансијског извештавања намеће потребу решавања питања признавања и начина процењивања појединих позиција у билансу стања, а тиме и начина квантификовања позитивних и негативних компонената резултата – прихода и расхода.

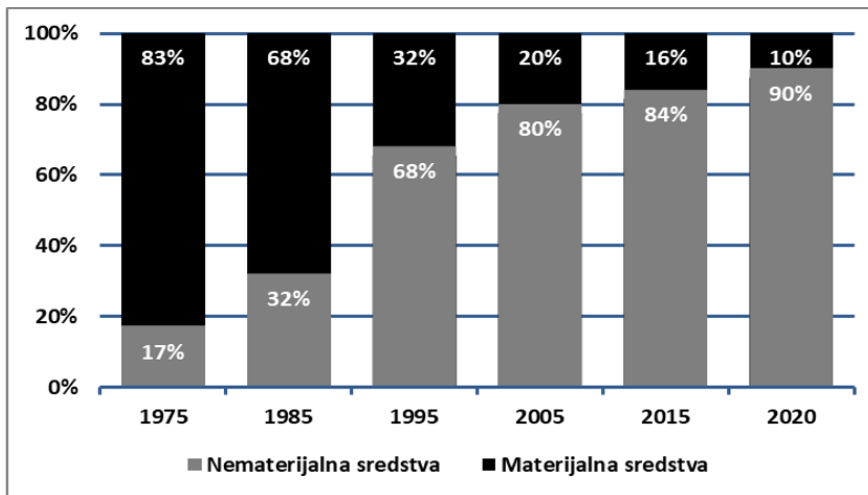
С обзиром да нематеријална средства представљају кључне изворе дугорочног креирања вредности најуспешнијих предузећа и њихове конкурентске предности, у раду су елаборирани критеријуми признавања и начини вредновања ових средстава у складу са захтевима међународне регулативе, и анализирани могућности и ограничења постојећег модела финансијског извештавања на подручју стечених и интерно генерисаних нематеријалних средстава.

2. ЗНАЧАЈ И КЛАСИФИКАЦИЈА НЕМАТЕРИЈАЛНИХ СРЕДСТАВА

Процеси глобализације, развој информационо-комуникационих технологија и њихова широка примена у креирању иновативних процеса, производа и услуга, довели су до крупних промена пословног окружења, трансформације традиционалних пословних модела и развоја нових модела пословања предузећа заснованих на знању и иновацијама, са доминантним учешћем нематеријалне имовине у њиховој тржишној вредности.

Рапидан пораст учешћа нематеријалних средстава у односу на материјална средства у тржишној вредности предузећа, презентујемо на графикону који следи.

Графикон 1. Учешће нематеријалних и материјалних средстава у тржишној вредности предузећа

Извор: <https://www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study/>

Нематеријална средства представљају немонетарну имовину предузећа без физичке супстанце. Према класификацији коју даје FASB, постоје следеће главне категорије нематеријалних средстава: (1) нематеријална средства у вези са маркетингом, (2) нематеријална средства у вези са клијентима, (3) нематеријална средства у вези са уметношћу, (4) нематеријална средства у вези са уговорима, (5) нематеријална средства у вези са технологијом и (6) goodwill (Mard, Hitchner, Hyden, 2007, стр. 27). Нематеријална средства у вези са маркетингом се користе у маркетингу или промовисању производа или услуга (на пример, трговачка марка, бренд, новински импресуми, имена Интернет домена, рекламни спотови). Нематеријална средства у вези са клијентима представљају резултат интеракције предузећа са спољним странама (на пример, базе података купаца, уговорни и неугворни односи са купцима). Нематеријална средства у вези са уметношћу представљају власничка права која су заштићена ауторским правима (на пример, ауторска права на књижевна дела, вајарска дела, слике, музичка дела и видео материјале). Нематеријална средства у вези са уговорима су права настала из уговорних споразума (на пример, уговори о франшизи и лиценцирању, уговори о услугама или снабдевању, права на емитовање, дозволе за градњу). Нематеријална средства у вези са технологијом односе се на иновације (на пример, патенти за производе или поступке, трговачке тајне).

Овом проблематиком се бави и IAS 38 - Нематеријална улагања. Међутим, у поменутом стандарду се не врши класификација нематеријалних улагања, већ се наводе поједине врсте, као што су компјутерски софтвери, патенти, ауторска права, играни филмови, видео снимци, драме, листе купаца, концесиона права, увозне квоте, франшизе, односи према купцима или добављачима, лојалност

купаца, учешће на тржишту, маркетиншка права и др. Оно што је важно на овом месту истаћи је да критеријуме признавања као нематеријалног средства у билансу стања не испуњавају све наведене ставке у класификацији FASB, као и оне које су истакнуте као нематеријална улагања у IAS 38.

У рачуноводственој регулативи, нематеријална имовина се класификује и према начину стицања, на стечена и интерно генерисана нематеријална средства. Стечена нематеријална средства у највећем броју случајева испуњавају критеријуме за признавање као средства у билансу стања. Интерно генерисана нематеријална средства се могу само под одређеним условима признати у билансу стања; у већини случајева нису погодна за активирање, већ се исказују као расход у билансу успеха у тренутку настанка.

3. КРИТЕРИЈУМИ ПРИЗНАВАЊА НЕМАТЕРИЈАЛНИХ СРЕДСТАВА

Садашњи модел финансијског извештавања, усмерен ка смањивању субјективности и потенцијалних манипулација у финансијском извештавању прописује стриктна правила за признавање нематеријалних средстава. IFRS 38 – Нематеријална средства и амерички општеприхваћени рачуноводствени принципи, прецизније, SFAS 142 – Пословна вредност (goodwill) и друга нематеријална средства, захтевају испуњење ригорозних критеријума признавања. Наиме, нематеријална средства се признају као средства у билансу стања ако задовољавају: (1) дефиницију нематеријалног средства (средство може да се идентификује и контролише од стране предузећа), и (2) критеријуме признавања (постоји вероватноћа притицања будућих економских користи у предузеће по основу поседовања нематеријалног средства, и вредност средства се може поуздано мерити). Критеријуми признавања се обично сматрају испуњеним за нематеријална средства која су засебно стечена или су стечена у пословним комбинацијама. Стечена нематеријална средства која су резултат уговорних или других законских права (на пример, права дистрибуције, лиценци) или се могу одвојити од предузећа и продати, пренети, изнајмити или разменити (на пример, трговачке марке, брендови, франшизе, патенти), предмет су активирања. Услед захтева за поштовањем поменутих рестриктивних критеријума признавања, већина интерно генерисаних нематеријалних улагања не могу бити призната као средства у билансу стања. Дакле, доносиоци стандарда су акценат ставили на поузданост рачуноводствених информација а на штету њихове релевантности (Canibano, Ayuso, Sanchez, 2000, стр.105).

4. ВРЕДНОВАЊЕ СТЕЧЕНИХ НЕМАТЕРИЈАЛНИХ СРЕДСТАВА

4.1. Иницијално мерење стечених нематеријалних средстава

Почетно мерење стеченог (купљеног) нематеријалног средства је по набавној вредности која представља фер вредност средства у тренутку стицања. Нематеријална средства стечена у пословној комбинацији, иницијално се мере по фер вредности на дан стицања и исказују се одвојено од goodwill-а. Међутим, уколико није могуће поуздано утврдити фер вредност ове нематеријалне имовине, она се исказује као део goodwill-а. У одређеним случајевима, нематеријална имовина се може стећи уз минималну накнаду, уз помоћ државног давања (нпр. када држава додељује ентитету нематеријална средства као што су права за аеродромске писте, лиценце за рад радио или ТВ станица,

права на приступ другим ограниченим ресурсима). Почетно мерење ових средстава је по номиналној вредности увећаној за издатке који се директно могу приписати припреми имовине за њену намеравану употребу, или по фер (тржишној) вредности у складу са захтевима IAS 20 – Рачуноводство државних давања и обелодањивање државне помоћи. Један или више делова нематеријалне имовине могу бити стечени у замену за немонетарно средство или средства, или за комбинацију монетарних и немонетарних средстава. Иницијално вредновање нематеријалне имовине стечене разменом се врши по фер вредности уступљене имовине а уколико се фер вредност исте не може поуздано утврдити, мерење је по фер вредности имовине која је примљена у размени.

4.2. Накнадно мерење стечених нематеријалних средстава

Начин на који ће се нематеријално средство накнадно вредновати зависи од тога да ли је могуће проценити корисни век трајања средства. По том основу, нематеријална средства се класификују на нематеријална средства са ограниченим и неограниченим веком трајања. Сматра се да нематеријално средство има неограничени век трајања уколико се на основу анализе свих релевантних фактора не може предвидети завршетак периода у коме се очекује да ће средство генерисати притицање будућих економских користи у предузеће. Нематеријална средства са ограниченим веком трајања активирају се и амортизују током корисног века трајања (на пример, већина франшизних уговора, патенти), док се нематеријална средства са неограниченим веком трајања (на пример, трговачке марке, бренд) активирају али не амортизују, с тим што се од предузећа захтева тестирање нематеријалног средства на обезвређење (у складу са IAS 36 – Умањење вредности имовине), поређењем његовог надокнадивог износа и књиговодствене вредности. Нематеријална средства се тестирају на обезвређење једном годишње, или када постоје назнаке (догађаји или промене околности) које указују да би нематеријално средство могло да буде обезвређено.

У случају нематеријалних средстава код којих се може поуздано проценити корисни век трајања, након почетног признавања, на сваки следећи дан биланса, предузеће се у складу са одабраном рачуноводственом политиком опредељује да нематеријална средства исказује по моделу набавне вредности (набавна вредност умањена за евентуалну акумулирану амортизацију и евентуалне губитке од умањења вредности) или моделу ревалоризације (фер вредност на дан ревалоризације).

С обзиром да ентитет има право опције да изабере који ће модел накнадно вредновања користити, уколико се определи да примени модел ревалоризације, фер вредност средства се утврђује позивањем на активно и ликвидно тржиште (на пример, активно тржиште постоји у одређеним правним системима за слободно преносиве дозволе за пружање такси услуга, дозволе за риболов). Међутим, у случају непостојања активног тржишта, у складу са меродавним стандардом, нематеријално средство се исказује по набавној вредности (рачуноводство историјског трошка). С тим у вези, активно тржиште најалост не постоји за већину нематеријалне имовине, као што су заштитни знаци,

новински импресуми, издавачка права, патенти, с обзиром да је свака од наведене врсте имовине јединствена, а трансакције су релативно ретке.

Рачуноводствени обухват ревалоризације се разликује у зависности од тога да ли је на дан накнадног вредновања дошло до повећања или смањења фер вредности нематеријалног средства. Уколико је приликом накнадног мерења утврђено да је фер вредност средства већа од његове књиговодствене вредности, за разлику између више фер вредности и ниже књиговодствене вредности средства, са једне стране, коригује се, односно повећава књиговодствена вредност средства и са друге стране, ово повећање се признаје у оквиру позиције ревалоризационих резерви (повећање ревалоризационих резерви). Обрнуто, ако се вредност средства смањи као резултат ревалоризације, то смањење се књижи на терет раније формираних ревалоризационих резерви до износа постојећих ревалоризационих резерви, или се исказује као расход у билансу успеха уколико резерве које се односе на дато средство нису раније формиране или је пад фер вредности средства већи од салда на рачуну раније формираних ревалоризационих резерви. Уколико су у предходној години признати расходи по основу пада фер вредности средства, а на следећи дан биланса је утврђено да је фер вредност средства виша од његове књиговодствене вредности, за ову разлику, неопходно је прво објективирати приходе у висини предходно признатих расхода, док се преостали износ (остатак) третира као повећање ревалоризационих резерви.

4.3. Дискрециона права менаџмента и могућности управљања добитком

Иако је рачуноводствени обухват стечених нематеријалних средстава исправан посматрано из угла суштине принципа узрочности прихода и расхода, уобличавање периодичног резултата и, стога, смањење квалитета финансијског извештавања може бити последица постојања дискреционог права менаџмента предузећа на подручју билансирања ових средстава. ”Лака” манипулација у финансијском извештавању омогућена је великим дискреционим слободама менаџмента у погледу идентификације и признавања стечених нематеријалних средстава (појединачно или као део goodwill-a), избора модела набавне вредности или модела ревалоризације приликом накнадног вредновања средстава, просуђивања у процењивању њихове фер вредности након почетног признавања, слободе у класификовању на нематеријална средства са ограниченим или неограниченим веком трајања, одређивању корисног века трајања, избору методе отписивања, као и процењивању висине обезвређења средстава.

У стручној литератури се често истиче да је неадекватно упаривање прихода и расхода у билансу успеха последица класификовања нематеријалних средстава у групу средстава која имају неограничен век трајања, будући да су она предмет активирања али не и амортизовања (на пример, франшизе могу бити класификоване и у ову групу). Поред тога, лични интерес и информациона асиметричност доводе менаџере у искушење да прецењују вредност нематеријалних средстава, што се одражава на повећање капитала и исказани добитак предузећа, што резултује смањеном способношћу инвеститора и осталих стејкхолдера у вези са доношењем јасних одлука о улагању.

Да би се применио принцип узрочности и у складу с њим извршило правилно повезивање прихода и расхода, неопходно је одабрати адекватан метод отписивања. Коришћени метод амортизације треба да одражава динамику којом се очекује да ће предузеће трошити будуће економске користи од средства. Обрачун амортизације започиње када имовина постане расположива за употребу, односно када се налази на локацији и у стању спремном за пословање. Са обрачуном амортизације се престаје, на дан када се имовина рекласификује на стална средства намењена продаји у складу са захтевима IFRS 5, или на дан престанка признавања имовине. Предузећа имају опционо право да изаберу линеарни, дегресивни или функционални метод амортизације. Од изабране методе зависи висина расхода која ће се алоцирати на обрачунске периоде, што ће се у крајњој инстанци рефлектовати на висину текућег и будућих периодичних резултата. Имајући у виду специфичност нематеријалних средстава, предузећа се у највећем броју случајева опредељују за употребу линеарног метода, иако је више него јасно да је очекивани образац потрошње економских користи садржаних у овој имовини све осим праволинијски. Стога, избор ове методе резултује лошим „мечовањем“ прихода и расхода и смањује предиктивну способност биланса успеха.

Дужина корисног века трајања нематеријалне имовине заснива се на просуђивању. Процењени век трајања зависи од бројних фактора, као што су, на пример, очекивано коришћење средстава, типичног производног циклуса те имовине и екстерних информација о проценама корисног века сличне имовине која се користи на сличан начин, техничких, технолошких, комерцијалних или других типова застарелости, промена у тржишној потражњи за производима и услугама који проистичу из те имовине и др. С обзиром да се процена корисног века трајања нематеријалног средства заснива на просуђивању и да је висина отписа датог средства високо зависна од његовог процењеног века трајања, менаџмент предузећа је у могућности да управља добитком, на пример, путем прецењивања корисног века трајања што ће се рефлектовати на смањење расхода који се алоцирају на обрачунски период и тиме условити повећање успеха предузећа.

Повећани креативни потенцијал присутан је и на подручју тестирања нематеријалног средства на обезвређење. Наиме, тренутак и висина обезвређења предмет је избора и претпоставки менаџмента предузећа, па може бити нејасно да ли је овај избор одговарајући или се пак користи за управљање добицима. Слободан маневарски простор у одлучивању менаџмента о томе који догађаји указују на потребу тестирања нематеријалног средства на обезвређење, да ли се обезвређење врши на нивоу појединачног нематеријалног средства или групе средстава, као и како ће се проценити очекивани новчани токови, време токова готовине и која ће се дисконтна стопа применити, даје нове могућности за рачуноводствена уобличавања којима се нарушава истинитост и упоредивост финансијског извештавања. Поред негативног утицаја на квалитет финансијског извештавања, смањена је и могућност предвиђања добитака предузећа од стране инвеститора. Истраживања Наун и Hughes (2006), показују да инвеститори не могу да предвиде време и висину обезвређења, па стога не могу ни да предвиде добитке предузећа (Blaug, Lekhi, 2009 ,str. 33).

Представа о профитабилности може бити значајно промењена у зависности од тога да ли предузеће користи модел набавне вредности или модел ревалоризације приликом накнадног вредновања нематеријалних средстава. Полазећи од претпоставке да је добитак предузећа непромењен, уколико се предузеће определи за примену модела ревалоризације, у условима раста фер вредности средстава, то ће резултовати у исказивању ниже стопе приноса на сопствени капитал (ROE) и стопе приноса на укупна средства (ROA). Ово из разлога што предузеће повећава вредност средстава и сопственог капитала (ревалоризационе резерве) у билансу стања а промена фер вредности средстава не тангира успех. Утицај фер вредности на волатилност приноса и висину ових показатеља перформанси зависиће од динамике раста фер вредности и заступљености нематеријалних средстава у укупној имовини предузећа. Са друге стране, уколико се примењује модел набавне вредности ROE и ROA ће бити више.

На крају, нагласимо да се билансирање одређених врста стечених нематеријалних средстава као што су, на пример, патенти, ауторска права и трговачке марке, заснива на њиховој вредности на дан стицања а не на њиховој вредности у употреби. Данас се, услед недостатка истраживања, мало зна о интеракцији између различитих врста нематеријалних средстава и њиховим комплементарностима. Вероватно је да је допринос свих нематеријалних средстава успеху предузећа већи од збира доприноса успеху појединачних врста нематеријалних средстава. Стога, изазов за финансијско извештавање, у контексту утврђивања „праве вредности“ нематеријалних средстава, постаје утврђивање односа између њих.

4.4. Критички осврт на нову регулативу на подручју мерења фер вредности нефинансијских средстава

Циљ доношења IFRS 13 – Мерење фер вредности био је успостављање јединствених смерница за мерење фер вредности у свим случајевима у којима IFRS захтевају или дозвољавају његову примену како би се смањила комплексност и побољшала конзистентност примене. IFRS 13 уводи бројне нове појмове, даје опште принципе и детаљније прецизира начин утврђивања фер вредности одређених елемената финансијских извештаја.

Суштинска ствар је да мерење фер вредности није замишљено из перспективе ентитета (entity specific), већ из перспективе тржишних партиципаната (market-based). Дакле, намере предузећа у погледу конкретног средства, а у вези тога да ли ће средство користити, како ће га користити, или ће средство продати је ирелевантно за вредновање. Мерење фер вредности нефинансијских средстава (нематеријалних средстава, некретнина, постројења и опреме) подразумева да предузеће најпре размотри и алтернативне употребе тих средстава и одреди ону коју би тржишни учесници сматрали за најбољу могућу (Highest and Best Use). Међутим, некада тржишни партиципанти полазећи од могућности генерисања економских користи могу сматрати да за одређено средство заправо продаја датог средства представља исплативију опцију од свих алтернативних употреба средства. Уколико би намера хипотетичких тржишних партиципаната била продаја средства, предузеће би вредновање (свог) средства заснивало на цени која би проистекла из дате хипотетичке трансакције продаје.

Уколико би, пак, претпостављена намера тржишних учесника била коришћење средства, вредновање би се заснивало на вредности која би проистекла из најбоље могуће употребе датог средства (IFRS 13, пар 27). Наиме, предузеће сходно регулативи, мора да исказује нефинансијско средство по фер вредности која одражава његову највећу и најбољу употребу, иако се то средство користи на начин који се разликује од најбоље могуће употребе (KPMG, 2017, стр. 75-78). IFRS 13 не садржи детаљне смернице у којим случајевима би максимална вредност за тржишне партиципанте била достигнута – да ли употребом средства у комбинацији са другим средствима као групе, другим средствима и обавезама или, пак, самосталним коришћењем средства. Стога, фер вредност нефинансијског средства може бити високо зависна од процене предузећа како би тржишни партиципанте користили и у складу са тим вредновали средства. Тиме се због значајног присуства просуђивања, може довести у питање непристрасност. Затим, слобода која је остављена састављачима финансијских извештаја може резултирати максимизирањем вредности нефинансијског средства услед постојања склоности менаџмента ка прецењивању средстава. Треба посебно нагласити да су захтеви IFRS 13 везани за избор највеће и најбоље употребе додатно проблематични и због чињенице да предузеће треба да размотри исте из перспективе хипотетичких тржишних партиципаната. Стога, "претпоставка највеће и најбоље употребе за нефинансијска средства варираће од ентитета до ентитета и од периода до периода" чиме се отвара проблем временске и просторне (не)упоредивости финансијског извештавања (Bostwick, Fahnstock, 2011, стр. 454). На крају, с обзиром да вредновање нефинансијских средстава није у складу са њиховом стварном намераваном употребом у предузећу, нарушава се фундаментална квалитативна карактеристика рачуноводствених информација – веродостојност приказивања.

5. ОГРАНИЧЕЊА АКТУЕЛНОГ МОДЕЛА ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА НА ПОДРУЧЈУ ИНТЕРНО ГЕНЕРИСАНИХ НЕМАТЕРИЈАЛНИХ СРЕДСТАВА

Рачуноводствени третман стечених и интерно генерисаних средстава се разликује, будући да интерно генерисана нематеријална имовина у начелу не испуњава строге критеријуме за признавање као средства у билансу стања (Mizik, Nissim, 2011, стр. 70-71). У наставку ћемо се најпре усредсредити на интерно генерисана нематеријална средства која су или могу бити предмет активирања. Интелектуална својина као део структурног капитала (на пример, патенти, ауторска права, лиценци уговори, трговачке марке) настаје из уговорних и других законских права па, стога, испуњава критеријуме за признавање. Поред тога, уколико предузеће може јасно идентификовати додатне вештине појединаца које ће по обуци доприносити притицању будућих економских користи и уколико је сигурно да ће му обучени појединци ставити на располагање своје вештине и компетентности, издаци активности обуке (део људског капитала) могли би бити квалификовани за активирање (IAS 38, пар. 15). Затим, уколико постоје законска права да се предузеће заштити или други начини да се контролишу односи са купцима или лојалност купаца, или пак постоје трансакције размене за исте или сличне неуговорне односе са купцима (део релационог капитала), предузеће може имати довољну контролу над притицањем економских користи, па се стога ова нематеријална средства могу

активирати (IAS 38, пар. 16). Такође, уколико су задовољени ригорозни критеријуми које поставља IAS 38, резултати развојних активности могли би бити квалификовани за признавање, чиме се ставља нагласак на принцип узрочности прихода и расхода. Критеријуми се односе на следеће: (1) производ или процес је јасно дефинисан и трошкови који се односе на тај производ или процес могу се одвојено идентификовати, (2) техничка изводљивост производа или процеса је доказана, (3) руководство предузећа је показало намеру да произведе и пласира на тржиште или употреби производ или процес, (4) будуће тржиште за тај производ или процес је јасно одређено или, уколико се жели користити интерно (није намењено за продају), да се може доказати колико је то корисно за предузеће, и (5) постоје довољна средства или је разумно очекивати да ће она бити расположива како би се производ или процес пласирао на тржиште (IAS 38, пар. 57).

Из предходних разматрања јасно произилази да се велики део остале интерно генерисане нематеријалне имовине која представља елементе људског, структурног и релационог интелектуалног капитала признаје као расход у билансу успеха у тренутку настанка, иако има кључну улогу у креирању вредности предузећа (Пантелић, 2019, стр. 371-376). Примери ових класа интелектуалног капитала су интуиција, мудрост и искуство запослених, њихове професионалне и колективне компетентности, издаци за истраживање (и у већини случајева улагања у развој), издаци рекламних и промотивних активности, улагања у бренд, листе купаца, односи према купцима, канали дистрибуције, стратегије, процеси и други елементи нематеријалне природе. Колики је значај интерно генерисаних нематеријалних маркетиншких средстава, на пример, стварања и изградње бренда, и односа са клијентима, показују резултати истраживања BrandZ top 100 који процењује вредност сто водећих светских брендова; у 2020. години, највећа је била вредност бренда компаније Амазон а процењена је на чак 416 милијарди \$ од укупне тржишне капитализације у висини од 1.603 милијарде \$ (Пантелић, 2021, стр.74).

Негативне импликације ”модела расходовања” на финансијско извештавање су следеће: (1) средства и сопствени капитал предузећа су подцењени у билансу стања, (2) изостанак активирања доводи до тога да средства нису исправно вреднована, промене у њиховој вредности се не процењују на редовној основи па се не може њима исправно ни управљати нити проценити ефикасност ових улагања, (3) периодични резултат је потцењен, с обзиром да су расходи обрачунског периода прецењени услед недостатка алоцирања издатака нематеријалне природе на сукцесивне обрачунске периоде, и (4) менаџмент предузећа може бити мотивисан да променом висине улагања и времена предузимања ових активности управља добитком, потпуно одустати од таквих улагања, или преусмерити инвестирање у друге врсте средстава која задовољавају критеријуме признавања што ће, са једне стране, имати за резултат исказивање већег текућег периодичног резултата али ће, са друге стране, уништити потенцијал за дугорочно стварање вредности и довести до лоших тржишних вредновања предузећа.

Услед забране активирања значајног дела интерно генерисаних нематеријалних средстава, долази до јаза између тржишне и књиговодствене вредности предузећа. Поменути диспарат је ”знак” губитка релевантности информација

(Canibano, Ayuso, Sanchez, 2000, стр. 103). Примера ради, према подацима од 08.04.2022. године, коефицијент односа тржишне вредности и књиговодствене вредности (P/B ratio) компаније Microsoft био је 13,91, а Amazona 11,37.

Ограничења садашњег модела финансијског извештавања указују да постоји потреба да се у извештавању обухвати природа и вредност нематеријалних улагања као покретача вредности будућег успеха предузећа. Данас се идентификовање, мерење и извештавање о вредности интелектуалног капитала врши на интерном извештајном подручју. За интерно извештавање рачуноводствени систем менаџмента у процесу мерења интелектуалног капитала употребљава нефинансијске и финансијске моделе (Fincham, Roslender, 2003, стр. 8-11; Kaplan, Norton, 1996, стр. 75-85; Moolman, 2011, стр. 53-76). Најзначајнији нефинансијски модели који могу бити од користи у мерењу интелектуалног капитала су Скандиа навигатор (Scandia navigator), Balanced Scorecard - BSC), и рачуноводство људских ресурса (Human Resources Accounting). Од финансијских модела, треба истаћи модел дисконтованих новчаних токова (Discounted Cash Flow Model - DCF), модел вредновања капиталних улагања (Capital Asset Pricing Model – CAPM), додатну економску вредност (Economic Value Added – EVA) и модел мултипликатора на бази упоредивих трансакција (Comparable Transactions).

Из свега изложеног може се недвосмислено закључити да садашњи модел финансијског извештавања није у могућности да пружи релевантне информације о нематеријалним средствима. У циљу превазилажења његових ограничења, бројна истраживања се фокусирају на изналажење нових механизма извештавања како би се допунило финансијско извештавање и повећала његова корисност за инвеститоре и остале стејкхолдере. С тим у вези, у стручној литератури се истиче мишљење да би састављање и обелодањивање извештаја о нематеријалним средствима (интелектуалном капиталу) и његово инкорпорирање у обавезан сет финансијских извештаја, значајно побољшало релевантност информација о перформансама предузећа и унапредило квалитет финансијског извештавања (Cronje, Moolman, 2012, стр. 7; Mizik, Nissim, 2011, стр. 63).

ЗАКЉУЧАК

Садашњи модел финансијског извештавања базиран је на принципу реализације вредности а не на концепту креирања вредности. Услед респектовања принципа конзервативизма и захтева за презентовањем поузданих информација у финансијским извештајима, рачуноводствени обухват стечених и интерно генерисаних нематеријалних средстава се разликује. Рестриктивни критеријуми признавања се обично сматрају испуњеним за нематеријална средства која су засебно стечена или су стечена у пословним комбинацијама. Флексибилност и дискрециона права менаџмента на овом подручју дају бројне могућности за управљање и манипулацију добицима предузећа. Наиме, повећани креативни потенцијал присутан је на пољу идентификације и признавања стечених нематеријалних средстава, појединачно или као део goodwill-а, слободе у класификовању на нематеријална средства са ограниченим или неограниченим веком трајања, просуђивања у утврђивању њихове фер вредности, као и на подручју одређивања времена и висине обезвређења истих. Детаљном анализом

нове регулативе у вези накнадног вредновања средстава по фер вредности можемо констатовати да услед недостатка прецизнијих смерница као и додатног слободног простора за просуђивање менаџмента при вредновању, може бити доведена у питање непристрасност, просторна и временска упоредивост финансијских извештаја предузећа и нарушена фундаментална карактеристика рачуноводствених информација – веродостојност представљања.

Примена актуелног рачуноводственог ”модела расходања”, када се ради о активностима улагања усмерених на интерно генерисање нематеријалне имовине, доводи до тога да ”права” вредност савремених предузећа која су богата нематеријалном имовином (елементима људског, структурног и релационог интелектуалног капитала), не буде реално исказана у њиховим финансијским извештајима. Услед нарушавања фундаменталне карактеристике рачуноводствених информација – релевантности, можемо констатовати да је евидентна потреба за унапређењем актуелног модела финансијског извештавања. Једно од адекватних решења, истакнуто у стручној литератури, односи се на допуну финансијских извештаја предузећа извештајем о интелектуалном капиталу у коме су обелодањене квалитативне и квантитативне информације о ”невидљивим” средствима предузећа.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Blaug, R. and Lekhi, R. (2009) *Accounting for intangibles: Financial reporting and Value creation in the knowledge economy*. London: The Work Foundation.
- [2] Bostwick, E.D. and Fahnstock, R.T. (2011). Fair Value Accounting and the Conceptual Framework. *ASBBS Annual Conference*. (449-454). Las Vegas.
- [3] Britto, L. (2021). Financial Reporting on Intangible Assets – Scope and Limitations. *International Journal of Applied Business and Management Sciences*, Vol. 2 (2), 161-169.
- [4] Canibano, L., Ayuso, M.G. and Sanches, P. (2000). Accounting for Intangibles: A Literature Review, *Journal of Accounting literature*, Vol. 19, 102-130.
- [5] Cronje, C.J. and Moolman, S. (2012). Intellectual Capital: Measurement, Recognition and Reporting. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, Vol. 16(1), 1-12.
- [6] Fincham, R. and Roslender, R. (2003). *The management of Intellectual Capital and its Implications for Business Reporting*. Edinburgh: The Institute of Chartered Accountants of Scotland.
- [7] IFRS (2018). *Interpretation and Application of IFRS Standards*. London: Wiley.
- [8] IASB. (2011). IFRS 13 Fair Value Measurement, May.
- [9] Inkinen, H. (2015). Review of empirical research intellectual capital and firm performance. *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 16 (3), 580-599.
- [10] Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (1996). Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System, *Harvard Business Review*, Vol. 74(1), 75-85.
- [11] KPMG. (2017). Fair value measurement. Questions and answers, US GAAP and IFRS, December, 75-78.
- [12] Matos, F., Vairinhos, V., Selig, P.M. and Edvinsson, I. (2019). *Intellectual Capital Management as a Driver of Sustainability*. Switzerland: ICCA, Springer International Publishing.

- [13] Mizik, N. and Nissim, D. (2011). *Accounting for Marketing Activities: Implications for Marketing Research and Practice*. New York: Columbia Business School.
- [14] Moolman, S. (2011). *Intellectual Capital: Measurement, Recognition and Reporting*. Pretoria: University of South Africa.
- [15] Mard, M.J., Hitchner, J.R. and Hyden, S.D. (2007). *Valuation for Financial Reporting*, John Wiley&Sons, Inc.
- [16] Пантелић, М. (2019). Изазови временског повезивања прихода и расхода на подручју интелектуалног капитала. *Зборник радова са VII Интернационалног научног скупа ЕКОНБИЗ 2019*. (368-378). Бијељина: Универзитет у Источном Сарајеву, Факултет пословне економије Бијељина.
- [17] Pantelić, M. (2021). *Opšteprihvaćeni računovodstveni principi*, Beograd: Centar za izdavačku delatnost, Ekonomski fakultet Beograd
- [18] Smalt, S.W. and McComb, M. (2016). Accounting for Internally Generated Intangible Assets. *International Journal of Accounting and Taxation*, Vol.4(1), 1-15.
- [19] <https://www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study/>

SUMMARY

In the accounting regulations, intangible assets are also classified, into purchased and internally generated intangible assets. Purchased intangible assets in most cases meet the criteria for recognition as assets in the balance sheet. Internally generated intangible assets can only be recognized in the balance sheet under certain conditions; in most cases they are not suitable for capitalization, but are reported as an expense in the income statement at the time of occurrence.

"Easy" manipulation in financial reporting is enabled by large discretionary right of management in terms of identification and recognition of purchased intangible assets (individually or as part of goodwill), choice of cost model or revaluation model in subsequent valuation of assets, judgment in assessing their fair value, right for classification into intangible assets with limited or unlimited useful life, assessment of the amount of impairment of assets, etc. Analyzing the requirements of the new regulations regarding the subsequent valuation of assets at fair value, we can state: (1) impartiality is questioned, (2) spatial and temporal comparability of financial statements and, (3) violates the fundamental characteristics of accounting information – faithful representation.

The application of the current accounting "expenditure model", when it comes to investment activities aimed at internal generation of intangible assets, leads to the fact that the "real" value of modern companies rich in intangible assets is not realistically stated in their financial statements. Due to the violation of the fundamental characteristics of accounting information - relevance, there is an obvious need to improve the current model of financial reporting. One of the adequate solutions is to supplement the financial statements of the company with a report on intellectual capital, which discloses qualitative and quantitative information about the "invisible" assets of the company.